

12. ELS DETERMINANTS. L'ARTÍCUL

12.1. CONCEPTES BÀSICS: ELS ESPECIFICADORS

Els especificadors són els elements del sintagma nominal que permeten actualitzar el substantiu, concretant-lo en una expressió dotada de referència en una situació determinada. La funció especificadora és duta a terme per dos classes gramaticals que la gramàtica tradicional engloba baix el nom d'adjectius determinatius: els quantificadors i els determinants.

1) Els quantificadors estableixen la mida o extensió del sintagma nominal i s'agrupen en dos grans classes:

- a. els numerals: *La gata ha tingut **huit** gatets.*
- b. els indefinits: *En la manifestació participaren **molts** jóvens.*

En el primer exemple el quantificador numeral **huit** delimita de manera exacta l'extensió del substantiu *gatets* i, encara que no permet identificar quins gatets són, a l'establir la seua extensió està, en cert sentit, concretant-los, és dir, actualisant-los. En el segon exemple l'indefinit **molts** delimita l'extensió de **jóvens**, per més que de manera manco precisa.

2) Els determinants o actualisadors propis concreten el substantiu, associant-lo a una referent en una situació determinada. Són:

- a. els articles: *Menja't **les** fraules ya o es llançaran a perdre.*
- b. els possessius: ***Mon** germà estudia en l'Universitat de València.*
- c. els demostratius: ***Eixos** poals els comprí ahir en la botiga del cantó.*

En els exemples anteriors l'article **les**, el possessiu **mon** i el demostratiu **eixos** vinculen els substantius que acompanyen a uns referents concrets i identificables, de manera que l'oyent sap, respectivament, quines fraules ha de menjar, quin germà estudia en l'Universitat de València, i quins són els nous poals.

Els determinants concorden en gènere i número en el substantiu que especifiquen: a l'actualitzar el substantiu, assignant-li un referent o referents determinats, els determinants imponden el seu número (singular o plural) al substantiu, al mateix temps que reben d'ell el gènere. En *Eixos poals els comprí ahir en la botiga* el substantiu *poals* va en plural perquè el determinant plural **eixos** senyala que l'emissor ne compra més d'un, mentre que **eixos** va en masculí perquè *poals* té gènere masculí.

3) Ademés, els relatius i els interrogatius-exclamatius poden realitzar una funció pròxima a l'especificadora dels adjectius determinatius (*¿**Quin** llibre vols?*; *¡**Quin** llibre més interessant!*). No obstant, la seua funció primordial no consistix pròpiament en especificar el substantiu, sino en representar el elements comunicatius de l'acte de parla, motiu pel qual no pertanyen als determinants, sino que constituïxen un grup autònom a banda (vore capítul 17).

12.2. FUNCIO ESPECIFICATIVA I FUNCIO PRONOMINAL

A excepció de l'article, totes les demás categories que actuen com a especificadors poden actuar també com a núcleu del sintagma nominal, és dir, que poden actuar com a **pronoms**:

	FUNCIÓ ESPECIFICADORA	FUNCIÓ PRONOMINAL
Demostratius	<i>Dona'm eixa llima.</i>	<i>Dona'm eixa.</i>
Possessius	<i>El nostre llinage és d'orige estranger.</i>	<i>El nostre és d'orige estranger.</i>
Indefinits	<i>Se cremaren alguns boscs.</i>	<i>Se'n cremaren alguns.</i>
Numerals	<i>Li han tocat huit milions.</i>	<i>Li n'han tocat huit.</i>
Relatiu-Interrogatiu-Exclamatius	<i>¿Quina brusa t'estimes més?</i>	<i>¿Quina t'estimes més?</i>

Aixina, podem distinguir les següents classes de pronoms:

- Els pronoms personals: *Yo aniré.*
- Els demostratius: *Este m'agrada més.*
- Els possessius: *Porta les teues.*
- Els indefinits: *Algú m'ha rallat la porta del coche.*
- Els numerals: *Ne vullc xixanta*
- Els interrogatius i exclamatius: *¿Quànts han sollicitat la beca?*
- Els relatiu: *Tria la que vullgues.*¹

12.3. L'ARTÍCUL: CONCEPTE BÀSIC

Tradicionalment se considera que els articles són actualisadors semànticament buits que precedeixen a substantius o categories substantivades, i que presenten dos funcions bàsiques:

- Identificadora - classificadora del substantiu al qual acompanyen. Comparem els diferents matisos actualisadors que aporten la presència dels articles *els* i *uns*, o bé l'absència d'article (vore epígraf 12.4.2):

He vist els gossos

He vist uns gossos

He vist gossos.

- Transpositora, quan la seua presència es dona junt a adjectius, adverbis, sintagmes, oracions... fent que estos actuen sintàcticament com un substantiu. Quan esta funció té lloc, se combina en l'identificadora – classificadora pròpia de cada forma:

El bo, el lleig i el roïn

¹ En sentit estricte resulta més apropiat parlar de funció sintàctica pronominal que d'una categoria gramatical pronominal que agrupe a elements tan diferents com demostratius, possessius, indefinits, numerals, relatiu, interrogatiu i exclamatiu, además dels personals. Pareix més coherent, per exemple, englobar el pronom demostratiu *eixa* de *Dona'm eixa* junt al determinant demostratiu de *Dona'm eixa llima*, precisant que en el primer cas fa una funció especificadora i en el segon, nuclear, que no agrupar baix la mateixa categoria de pronom al demostratiu *eixa* i al numeral *huit* o al personal *yo*.

No obstant, per raons didàctiques, i d'acort en la tradició gramatical valenciana i romànica, mantindrem la consideració dels pronoms com a categoria gramatical unitària. Aixina i tot, tractarem cada classe de pronom en relació en la classe de determinant corresponent, i dedicarem el capítol del pronom exclusivament als personals (forts i dèbils), els quals, además de ser els prototípics, no troben correspondència en ninguna classe determinant paralela.

De l'ahir al demà

La de dalt / **Una** de dalt

El que vullc / **La** que vullc / **Lo** que vullc.

El que tu saps / **La** que tu saps / **Lo** que tu saps.

Un destarifat com ell no mereix tanta atenció.

No em dones **un** no per resposta.

Usualment els articles valencians se classifiquen en quatre categories: definit, indefinit, neutre i personal, a les quals se li suma una quinta categoria merament formal: les formes contractes de l'article definit.

Esta classificació és contestada per no pocs gramàtics moderns, tant en la nomenclatura com en la pròpia consideració d'algunes d'estes formes com a "verdaders" articles. No obstant, per tractar-se d'una obra fonamentalment didàctica i normativa, en esta gramàtica s'ha optat per mantindre la classificació tradicional.

D'esta manera, les formes dels articles en valencià són les següents:

	Singular		Plural	
	Masculí	Femení	Masculí	Femení
Definit	<i>el / lo / l'</i>	<i>la / l'</i>	<i>els / los</i>	<i>les</i>
Formes contractes de l'article definit	<i>a + el > al</i> <i>de + el > del</i> <i>per + el > pel</i> <i>ca + el > cal</i>	-	<i>a + els > als</i> <i>de + els > dels</i> <i>per + els > pels</i> <i>ca + els > cals</i>	-
Indefinit	<i>un</i>	<i>una</i>	<i>uns</i>	<i>unes</i>
Neutre	<i>lo</i>			
Personals²	<i>En / N'</i>	<i>Na / N'</i>	-	-

12.4. L'ARTÍCUL DEFINIT I L'ARTÍCUL INDEFINIT

12.4.1 Forma

Tant l'article definit *el/lo, la, els/los, les* com l'indefinit *un, una, uns, unes* concorden en gènere i número en el núcleu substantiu:

L'home

La dona

Uns hòmens

Unes dones

Mentres que l'article definit és una partícula àtona, l'indefinit és tònic i, per tant, presenta un accent prosòdic propi: *la mare* [lamáre], pero *una mare* [úna máre]. El caràcter tònic de l'article indefinit queda de manifest comparant seqüències com *Necessitem unió* [unió] / *Necessitem un ió* [ún ió].

La forma de l'article definit mostra, en funció del context fònic i dels usos dialectals, certes variacions, producte de l'evolució de l'idioma a través dels sigles:

² Existixen també les formes *Don / Donya* i *So*, de caràcter popular.

i. Formes apostrofades de l'article definit. Generalment, tant l'article masculí *el/lo* com el femení *la* prenen la forma apostrofada *l'* davant de qualsevol paraula escomençada per vocal o hac muda³:

la + hora > l' hora

el/lo + objecte > l' objecte

el/lo + èxit > l' èxit

la + eixida > l' eixida

la + unió > l' unió

el/lo + univers > l' univers

ii. Formes contractes de l'article definit. L'article definit masculí presenta una forma contracta si va darrere de les preposicions *a*, *de* i *per*:

a + el gat = al gat

a + els gats = als gats

de + el gat = del gat

de + els gats = dels gats

per + el gat = pel gat

*per + els gats = pels gats*⁴

No obstant, en el cas del singular, si la paraula que acompanya a l'article escomença per vocal, l'apostrofació de l'article contra dita paraula té preferència sobre la contracció en la preposició:

a + l'atre = a l'atre (i no **al atre*)

de + l'atre = de l'atre (i no **del atre*)

per + l'atre = per l'atre (i no **pel atre*)

També es practica una contracció en *ca*, forma apocopada coloquial de *casa de*:

casa del Rallat > ca + el Rallat > cal Rallat

casa dels pares > ca + els pares > cals pares

Recordem que en el cas de les preposicions compostes (*per a*, *fins a*, *des de...*), el funcionament de les formes contractes és exactament el mateix:

per a + els chiquets = per als chiquets

des de + el principi = des del principi

cap a + el nord = cap al nord

fins a + el moment = fins al moment

Pero:

per a + l'home = per a l'home

³ Poden vore's les regles d'apostrofació completament desenrollades (incloent certes excepcions) en el capítol 5 d'esta gramàtica.

⁴ A voltes en la llengua coloquial no es practica esta contracció de manera sistemàtica: *per el gat*, *per els gats*. Estos usos han d'evitar-se en àmbits de major formalitat.

des de + l'antiguetat = des de l'antiguetat

cap a + l'esquerra = cap a l'esquerra

fins a + l'atra = fins a l'atra

iii. Formes clàssiques de l'article masculí. En la llengua clàssica, les formes usades majoritàriament per a l'article definit masculí eren *lo*, *los* (hui conegudes, per eixe motiu, com a "formes clàssiques" de l'article) junt a les formes elidides *l*, *ls* i, posteriorment, les formes *el*, *els*, sorgides per evolució de dites formes elidides⁵.

No obstant, en l'actualitat les formes clàssiques de l'article *lo*, *los* en qualsevol posició han segut substituïdes en bona mida per les formes *el*, *els* ("formes generals actuals" de l'article). Les formes clàssiques només tenen vitalitat plena en les comarques més septentrionals (el Maestrat, fonamentalment):

Lo dinar estava boníssim (en valencià general: *El dinar estava boníssim*)

⁵ Encara que alguns autors sostenen que *el*, *els* devien d'existir ja des dels primers moments de l'idioma (derivats del demostratiu llatí *ille*), en la llengua escrita més arcaica la forma de l'article definit masculí (derivada de la forma neutra del mateix demostratiu, *illud*) era *lo* per al singular i *los* per al plural: *lo camp*, *los rojos*. No obstant, la *o* de la forma *lo* solia elidir-se si acompanyava a una paraula escomençada per vocal, sense separar-se en cap signe ortogràfic com en l'actualitat:

Lo arbre > *Larbre* (ortografia moderna: *L'arbre*)

Per la pròpia condició àtona de l'article definit, tant *lo* com *los* també tendien a elidir-se en la paraula precedent si esta acabava en vocal, transformant-se, respectivament, en les partícules asilàbiques *l*, *ls*, que no es separaven tampoc en cap signe ortogràfic:

Rega lo camp > *Regal* (= Rega-l) *camp*

Compra los rojos > *Comprals* (= Compra-ls) *rojos*

Posteriorment, estes partícules asilàbiques prengueren una vocal *e* de recolzament, donant lloc a les noves formes *el*, *els*.

Rega el camp

Compra els rojos

En la llengua del Sigle d'Or i en valencià general fins al sigle XVIII, l'article definit masculí presentava de manera majoritària les formes *lo*, *los*, i solia practicar les elisions descrites, encara que de manera no sistemàtica; produint-se més a sovint si la paraula acabada en vocal era monosilàbica. El títol d'una de les obres cimeres de la nostra lliteratura, la novel·la *Tirant lo Blanch*, és un bon exemple de l'ús de l'article clàssic.

No obstant, especialment a partir del sigle XVIII s'observa una tendència creixent a utilitzar les formes invertides *el*, *els* en contexts diferents als descrits. Carles Ros, en el seu *Tractat d'adages i refranys valencians, i pràctica per a escriure ab perfecció la llengua valenciana* (1736) ja havia de donar unes regles expressades per a l'ús dels dobles *lo/el*, *los/els*, indicant que *lo*, *los* havien d'usar-se a principi de frase o darrere de consonant, i *el*, *els* darrere de vocal.

Ya en el sigle XIX, les formes clàssiques *lo*, *los* només solien usar-se en la llengua parlada general (i no sempre) darrere de les preposicions *en* i *per*, i darrere de certs adverbis com *tot*, *dins* o *damunt*, mentres que en els demés casos solien substituir-se per *el*, *els*. Per més que els escriptors de la Renaixença encara donaven preferència a les formes clàssiques *lo*, *los*, la seua desaparició paulatina en valencià parlat continuaria en el sigle XX i es traslladaria també al valencià lliterari.

La raó d'este canvi lingüístic no ha segut mai interpretada de manera convincent. L'influència del castellà (que utilisa només la forma *el* per al singular) no pot explicar el fenomen per complet. També degué de col·laborar el manteniment de *lo* com a article neutre, introduint d'esta manera un matis sintàctic entre *el* i *lo* que resultava útil per a la llengua. Note's ademés que l'aparició de les formes apostrofades *'l*, *'ls* i les invertides *el*, *els* dels pronoms personals dèbils *lo*, *los* té també el mateix origen.

Han vengut los cosins i m'han tornat lo coche (en valencià general: *Han vengut els cosins i m'han tornat el coche*)

Este fet té també el seu reflex en la toponímia de la zona: *Canet lo Roig, Lo Boixar*, etc.

En valencià general l'ús de les formes clàssiques només se manté, en major o menor vitalitat segons els dialectes, en certes expressions, refrans i especialment darrere de la preposició *en* (ya siga indicant lloc, instrument o companyia), els adverbis *tot*, *dins* i *damunt*, i, en alguns casos, la preposició *per*:

en lo carrer

en los amics

tot lo món

tot lo matí

tots los dies

tot lo sant dia

damunt lo llit

dins lo cap

per lo matí

*per lo mig*⁶

Partint del fet que no és factible la recuperació total de les formes clàssiques, se recomana el seu manteniment en els dialectes en que encara continuen vives, i la potenciació del seu us en aquells contextos en que encara continuen sent generals en tot o la major part del valencià, com ara en els exemples damunt senyalats.

Siga com siga, se consideren correctes tant les formes clàssiques com les generals de l'article masculí, en qualsevol situació d'ús de l'idioma⁷.

⁶ Notem que en estes expressions, conservades intactes des de la llengua clàssica, no es practica la contracció *per + el/lo = pel* (que donaria *pel matí, pel mig*, formes també correctes). Açò suggerix que la generalització de la contracció *per + el > pel* és relativament moderna, en comparació en les més antigues *a + el > al* o *de + el > del*.

⁷ En la vila de Tàrbena, repoblada en mallorquins en el segle XVII, s'utilisen encara les formes balears de l'article: *es, sa* per al singular (*es pa, sa cosa*) i *es, ses* per al plural; *es pans, ses coses*. Per altra banda, en el valencià més meridional, els articles *els, les* del plural se confonen en *es*: *es flares, es neus*, en lloc de *els flares, les neus*. Fora dels àmbits més locals, han d'usar-se les formes generals del valencià.

Eixemples d'us de les diferents formes de l'artícul definit masculí:

	Singular	Plural
Forma clàssica	<i>lo pare</i>	<i>los hòmens</i>
Forma general actual	<i>el pare</i>	<i>els hòmens</i>
Forma apostrofada	<i>l'home</i>	-
Formes contractes	<i>al pare del pare pel pare cal pare</i>	<i>als hòmens dels hòmens pels hòmens cals hòmens</i>

Eixemples d'us de les diferents formes de l'artícul definit femení:

	Singular	Plural
Forma general	<i>la mare</i>	<i>les dònnes les hortos</i>
Forma apostrofada	<i>l'horta</i>	-

12.4.2. Us de l'artícul definit i de l'artícul indefinit**12.4.2.1 Funció identificadora i funció classificadora**

L'artícul definit (*el/lo, la, els/los, les*) acompanya a un objecte concret que ve determinat de manera unívoca pel context o la situació. Té, per tant, una funció *identificadora*, puix el seu us junt al substantiu indica que l'emissor ja ha mencionat prèviament l'objecte en el seu discurs, o be que el receptor coneix la seua existència:

*Agarra **el** coche*

***La** yaya no vol que vages*

Si l'objecte apareix per primera volta en el context, per contra, s'utilisa l'artícul indefinit (*un, una, uns, unes*) que actua com a *presentador* de l'objecte, el qual no és conegut o no ha segut mencionat prèviament en el discurs:

*Ahir entraren en casa **unes** palometes [...] **Les** palometes tenien uns colors que mai havia vist.*

*He ficat la roba en **la** llavadora (la que ya coneixem i tenim en casa) pero **Vullc** comprar-me **una** llavadora (una nova llavadora que encara no coneixem).*

L'us de *un, una, uns, unes* requerix, no obstant, que l'objecte siga contable o puga convertir-se en contable. De fet, en est últim cas, té l'efecte de singularisar un objecte o porció d'entre tots els de la seua classe o concepte:

*En Espadà es respira **un** aire molt pur*

En referents únics i en referents genèrics (referits al conjunt de tota una classe) s'utilisa l'artícul definit:

***El** gos és el millor amic de l'home.*

***La** valeriana és molt bona per a dormir be.*

***El** sol està en el periodo de màxima activitat.*

Si be pot usar-se també l'indefinit en les definicions, i també en les caracterisacions de classes de substantius animades:

Una lligona és una espècie d'aixada de fulla molt ampla.

El valor és qualitat bàsica d'un militar.

Un mege es deu als seus pacients.

També s'utilisa l'article indefinit per a resaltar un fet de manera emfàtica:

Fa un fret que pela.

Fa un vent que tira de tò.

¡Diu unes coses!

O per a expressar una quantitat aproximada:

Costava uns trenta euros.

Farà uns vint minuts que se n'ha anat.

L'ús de l'article definit o de l'indefinit està fixat en certes expressions i no hi ha possibilitat de tria:

*Dona'm la mà pero Tira'm una maneta (i no *Tira'm la maneta).*

El nom d'article indefinit per a *un* no és arbitrari, ya que, per una banda, s'opon a l'article definit *el* i, ademés, per una altra, pot funcionar com un quantificador indefinit (i inclús numeral). Observem els següents casos:

- Us commutable per indefinits com *algun*, *qualsevol* o *cert*: *Un dia t'arrependeràs (= Algun dia t'arrependeràs / Qualsevol dia t'arrependeràs); Sé que passen les vacances en un/cert poble de la costa, pero mai me'n recorde del nom.*
- Us correlatiu de *atre*: *Té una casa en Elig i una altra en Alacant.*
- Us com a numeral: *Ya no recorde si Pep té un fill o en té dos.*

12.4.2.2 Presència i absència de l'article

Un substantiu acompanyat d'article definit o indefinit denota la seua existència concreta en l'espai o en el temps, és dir, queda actualisat. L'obligatorietat de l'article depén d'una complexa combinació de factors; principalment, la classe gramatical del substantiu, la funció sintàctica que realisa i la seua posició en relació al verp.

1) En quant a la **classe** a la que pertany el substantiu, podem distinguir els següents casos:

a) La presència de l'article és obligatòria en els noms comptables en singular (*coche*, *llibre*, *falla*, *casa*, *billet*, *pereta...*) quan realisen una funció sintàctica argumental: subjecte, complement directe, complement indirecte, complement de règim i complement agent, ademés de l'atribut de les oracions copulatives. Aixina, en els següents eixemples l'omissió de l'article no seria possible:

Han portat el / un llibre

El / un chiquet no parava de plorar

Li botà fòc a la / una falla

b) És generalment necessària en els noms que indiquen un efecte o un resultat d'una acció (per eixemple: *llavat*<*llavar*, *jurament*<*jurar*, *actuació*<*actuar*, *presentació*<*presentar*, *treta*<*traure*, *espionage*<*espiar*), si fan una funció argumental:

*Vérem **la** presentació del llibre*

*Convidaren a l'alcaldesa a fer **la** treta d'honor en el partit*

*El jurat donà un huit a l'**actuació***

No obstant, el valor abstracte d'estos noms derivat de la seua relació en les accions els permet certs usos sense article: *L'acusaren d'espionage*.

c) Finalment, la necessitat de l'article és menor en els noms abstractes (*vellea*, *amor*, *justícia*...), en els noms comptables en plural (*coches*, *llibres*, *cases*, *falles*...) i en els noms no comptables (*fusta*, *fret*, *aigua*...). Apareixen habitualment sense article en funció d'objecte directe i d'atribut i, ocasionalment, en funció de complement de règim:

*Tinc **fret**.*

*Vullc **aigua**.*

*El proveïren de **fusta**.*

*Això es verdader **amor**.*

Precedits d'article indefinit els noms no comptables poden passar a funcionar com a comptables: *Vullc un **café** = una tassa de **café**; Demaní una **cervesa** = una botella de **cervesa**.*

Els noms comptables en plural són els que millor mostren el contrast de valors entre la presència de l'article definit, la presència de l'indefinit i l'absència d'article:

- i) si no acompanyem el nom en cap determinant nos referim al conjunt de la classe, no a uns elements concrets de la categoria: *A la meua paradeta de llepolies venen normalment **chiquets*** (i no, adults).
- ii) si acompanyem el nom en l'article indefinit nos referim a uns individus concrets, encara que no específics: *A la meua paradeta de llepolies venen **totes les vesprades uns chiquets** i em compren dos paquets de cromos* (són uns chiquets concrets, encara que no identificables per l'oient, que no sap quins són).
- iii) finalment, si acompanyem el nom en l'article definit, nos referim a uns individus concrets i específics, identificables per part de l'oient: *El meu home i yo mai deixem als **chiquets** baixar a soles a la paradeta de llepolies* (són els fills de l'emissor).

En general, quan no es pensa en un objecte específic, sino en el concepte o essència de lo nomenat o en el conjunt de la classe designada, el substantiu apareix sense article. No porten article els noms comptables singulars quan, conjuntament en el verp, expressen una situació culturalment fixada o estereotipada, com s'observa en els eixemples següents:

*Està buscant **faena***

*Ya tinc **coche***

*Per fi ha trobat **nóvia***

*Ya va a **escola***

Comparem els següents casos, en article i sense ell, per a mostrar el matís generalisador o singularisador de la seua presència o absència:

*Va sempre en falda / Hui porta **una** falda / Hui porta **la** falda que li regalares*

*Tu tens gos i yo tinc gat / Tinc **un** gat negre / **El** gat està ple de puces*

*El sopar està en taula / Tinc **una** taula que no gaste / Les claus estan en **la** taula*

*Oferixen sou, casa i coche / Tinc **una** casa en el poble / He netejat **la** casa*

*Busque criat / Ha contractat **un** criat / Ha despachat **al** seu criat*

*El decret està pendent de la firma d'alcaldia / El decret està pendent de la firma d'**una** alcaldia poc procliu als gasts innecessaris / El decret està pendent de la firma de **l'**alcaldia de Benicorell*

2) Si el sintagma nominal precedix el verb i realisa una funció argumental, la presència de l'article és obligatòria, inclús si el nom és abstracte, no contable o contable plural:

*Els damnificats per la riuada reclamen **justícia** / **La justícia** funciona de manera lenta (nom abstracte).*

*Necessite respirar **aire** pur / **L'aire** està molt contaminat (nom no contable).*

*Habitualment acodixen al local **hòmens** fadrins / **Uns hòmens** fadrins entraren al local buscant parella (nom contable plural).*

*Aplegaven **coches** contínuament / **Els coches** aplegaven contínuament (nom contable plural).*

Les excepcions s'ajusten als següents casos:

- Són refrans, proverbis o pertanyen al registre periodístic: *Terroriste detingut en València.*
- Són enumeracions de classes, be contrastades (*Fòc i aigua són incompatibles*), be complementàries, que denoten conjuntament la totalitat de la categoria: *Gatets i gossets volen dir la seua* (= tots volen dir la seua); *Hòmens i dones mamprangueren a plorar.*
- El nom està realçat emfàticament com a foc de contrast (vore epígraf 9.6.3): *CAFÉ i no suc prenc per a desdejunar.*

3) La necessitat de l'article ve determinada además per uns atres factors:

- La naturalea semàntica del verb de l'enunciat influïx en l'us de l'article si el nom fa una funció argumental. Per eixemple, els verbs d'afecció síquica o física exigixen la determinació del subjecte: *M'agrada **la** cervesa; Me fan mal **les** cames.* I el contingut semàntic de verbs com *dominar*, *devorar* o *empapussar* necessita aplicar-se a elements prèviament individualisats, és dir, actualisats per mig de l'article: *Domina perfectament **l'**oratória; Devora **les** noveles negres; Fart de tant de pelear, li empapussà **les** sopetes al chiquet.*
- En canvi, els substantius que indiquen el nom d'assignatures, estudis, idiomes i professions normalment no porten article⁸: *Sap anglés; Estudia arquitectura; És mege.*
- Han de dur article els noms que funcionen com a objecte directe (encara que siguen abstractes, no contables o contables plurals), quan van modificats per un adjectiu qualificatiu, principalment si indica valoració: *Fa fret - Fa un fret terrible; Impongué justícia / Impongué una implacable justícia.* No obstant, la modificació del substantiu per part d'un adjectiu relacional o classificador (vore epígraf 5.2.2) no comporta l'obligatorietat de l'article: *Menjà carn / Menjà **una** carn molt **bona** / Menjà carn bovina.*

⁸ No obstant, d'acort en lo exposat en el punt 2, si en duran si precedixen el verb: *L'arquitectura és molt difícil; L'anglés s'estudia des de Primària en les escoles valencianes...*

- d) Els noms introduïts per les preposicions *de*, *en*, *per a* i *sense* no solen portar article quan el sintagma preposicional funciona com un adjectiu classificador, delimitant el significat del núcle substantiu: *Taula de metal* (=Taula metàlica); *Mal de cap*; *Películes per a chiquets* (=Películes infantils); *Habitació sense finestres*.

No obstant, en algun cas la presència o absència de l'article no varia pràcticament el significat:

Tinc grans esperances posades en tu. / *Tinc **unes** grans esperances posades en tu.*

Les reivindicacions quedaren en segon pla. / *Les reivindicacions quedaren en **un** segon pla.*

En este sentit, la casuística és molt variada, per lo que només donarem ací certes recomanacions bàsiques en aquells casos que puguen presentar dubtes de manera més freqüent:

- i. Davant dels noms dels dies de la setmana, en tant que substantius, s'usa habitualment l'article, pero este tendix a ometre's quan s'utilisen més aïna com un adverb de temps (senyalant l'immediata del dia al qual fem referència), en un us anàlec al d'uns altres adverbis de temps com *hui* o *demà*:

***Dimecres** acabarem de compactar l'arena i **dijous** asfaltarem*

***Dissabte** de matí aniré a la plaça Redona*

Comparem en:

***Hui** acabarem de compactar l'arena i **demà** asfaltarem*

***Demà** de matí aniré a la plaça Redona*

No obstant, també és possible en estos casos l'us de l'article:

*Aniré a la plaça Redona **el** dissabte* (= este dissabte, i no un altre)

Sol ometre's també l'article si el nom del dia de la setmana va darrere de preposició:

***Qui** en dimarts se casa, en **dumenge** es penja*

*Enguany Sant Josep cau en **dissabte***

En canvi, no és correcte ometre l'article en qualsevol altre cas, com quan el dia en qüestió ve explicat per un adjectiu o per la sifra corresponent del calendari, o quan volem indicar periodicitat:

***El** dissabte 25 compliré cinquanta anys*

*En la reunió **del** dijous passat prenguérem molts acorts.*

*Les classes seran **els** dimarts i **els** dijous de huit a deu*

*El conte **del** dumenge fon una publicació de gran popularitat*

- ii. En els mesos de l'any l'article habitualment s'omet, encara que en certes frases del camp, referides a fets meteorològics, l'article s'utilisa a voltes:

*Vingué al món en **giner***

*Enguany agarre les vacances en **setembre***

Febrer és el més més curt

*Estic ací des de **maig***

*En **abril** (o **A l'abril**, **Per l'abril**) cada gota val per mil*

El març enganyà a sa mare / Lo març va gelar a sa mare

iii. Tampoc solen dur article els noms de festivitats utilitzats com a indicadors temporals, és dir, quan indiquen el període en el qual té lloc la festa:

Ya estem en Falles

Per Nadal coques i per Sant Joan bacores

Enguany Pasqua serà a finals de març

Pero direm, per exemple, *M'encanten els Nadals*, perquè ací *Nadals* fa referència a la celebració, més que al temps en el qual transcorre la festa; direm, igualment, *el Corpus i l'Ascensió*, en article, per tractar-se de dies concrets.

iv. Tampoc solen dur article les sifres que indiquen anys:

23 de març de 2007

Naixquí en 1976

Les previsions econòmiques per a 2012 són catastròfiques

v. Si els substantius d'una enumeració són concebuts com una unitat conceptual, l'article només és obligatori davant del primer dels noms:

Els estatuts i ordenances de la comunitat de regants s'aprovaren en el segle XVII

vi. És molt comú en el llenguatge periodístic que, per referència metonímica a un organisme o institució (per mig del topònim, del nom del lloc a on està la seu, o per un acotament del nom del propi organisme), un substantiu comú s'utilise sense article, en un us pròxim al del nom propi:

Zarzuela desment la notícia (referint-se al palau de la Zarzuela, residència dels reis d'Espanya)

Educació es reunirà demà en els sindicats (referint-se a la Conselleria d'Educació).

L'omissió de l'article en estos casos, si be facilita una major economia i dinamisme del llenguatge, ha de restringir-se a àmbits de comunicació professionals, corporatius o específics, principalment si es manté íntegra la denominació de l'organisme o institució, sense acurtament. Fora d'estos àmbits no són recomanables enunciats com els següents:

Rectorat ha prohibit la manifestació en lloc de **El Rectorat ha prohibit la manifestació**

L'expulsió de l'alumne fon aprovada per Junta de Professors en lloc de *L'expulsió de l'alumne fon aprovada per la Junta de Professors*

El presupost és fictici perquè no fon ratificat en Junta de Govern en lloc de *El presupost és fictici perquè no fon ratificat en la Junta de Govern*

Diputació reurbanisa la travessia de Macastre en lloc de **La Diputació reurbanisa la travessia de Macastre**

Este fenomen està estenent-se a uns altres contextos administratius i tècnics:

Esta senyalisació no s'ajusta a normativa (en lloc de la forma recomanable: *a la normativa*)

Adjunte informe de visita i calendari d'actuacions (en lloc de la forma recomanable: l'informe de visita i el calendari...)

vii. Davant del quantificador *atre/atres* s'utilisa l'artícul definit *el/la/els/les* quan l'element denotat pel quantificador és específic (*No vullc estes, vullc les atres ulleres*), i s'usa l'artícul indefinit quan no ho és (*Vullc un atre gabinet –qualsevol net-, perquè este se m'ha caigut a terra*). En este cas l'artícul indefinit remarca el sentit de repetició respecte a una persona o cosa mencionada en anterioritat o que queda sobreentesa:

Vullc una atra cervesa (ya me n'he pres una).

Demà anirem a un atre banc (ya havem anat prèviament a un banc).

Una atra volta ho provarem (perque esta volta havem provat una cosa distinta).

Per una atra part, s'ha de tindre en conte...

No obstant, l'artícul pot ometre's quan no hi ha en l'enunciat un sentit clar de repetició dins d'una sèrie, puix llavors *atre/atres* atribueix al substantiu al qual acompanya la qualitat de “distint, diferenciat, únic”:

No vol atre consell que el de sa mare (= a soles vol el consell de sa mare).

No menja atra cosa que peix i verdura (=a soles menja peix i verdura).

Quan *atre/atres* funciona com a pronom, l'artícul ha d'utilisar-se sempre:

Se m'han trencat les ulleres, pero en tinc unes atres.

Preguntàrem ad aquell home perquè no n'hi havia un atre.

Uns aplegàrem a temps, pero uns atres ho feren quan estàvem acabant.

Yo diguí que sí, pero uns atres opinaven que no.

12.4.2.3 L'artícul i els noms propis

i. A banda dels artícles personals, que s'estudien en un atre apartat, els artícles definitos o indefinitos no s'utilisen davant de noms propis de persona⁹:

Donís és molt amable

Estos dolços els ha portat Ampar

En l'excepció d'alguns casos:

- Quan s'afigen al nom adjectius o uns atres complements restrictius: *Este no és el Chimo que yo coneixia. És el Vinatea dels nostres dies. L'Einstein valencià. El gran Houdini.*
- Si funcionen com a quantificadors: *Hi ha un Leonart en la llista d'alumnes.*
- Davant de noms o llinages en sentit genèric: *Felicitats a totes les Pilars. Els Habsburcs i els Borbons. Els Jofrens. Els Vivons.*
-

ii. En els topònims, la casuística és diversa i, en molts casos, establida per la tradició:

- Determinats noms propis geogràfics, com les mars, els rius, les serres, les montanyes, els archipèlcs..., van necessàriament acompanyats d'artícul quan s'omet el nom genèric de l'accident geogràfic en qüestió:

la mar Mediterrànea > la Mediterrànea

⁹ En el llenguatge coloquial i sobretot en l'àmbit familiar, l'artícul definit pot aparéixer davant de noms de pila de persones en parentiu o relació molt intensa.

el riu Millars > el Millars

el cim / pic de Penyagolosa > el Penyagolosa

la serra Calderona > la Calderona

les illes Columbretes > les Columbretes

- En el cas de les comarques i parages no es produïx una omisió de l'accident geogràfic, sino que simplement s'utilisa l'article que correspon al gènere i número del substantiu que conforma el topònim¹⁰:

el Maestrat

el Racó d'Ademús

els Ports

la Tinença de Benifassà

la Costera

la Vall dels Alcalans

la Vega Baixa

les Valls de Segó

- En el cas de les poblacions, majoritàriament van sense article, pero en alguns casos l'article forma part del nom. En este cas, recordem que l'article inicial s'ha d'escriure en majúscula, puix és part del nom oficial de la població, en el qual constituïx una expressió unitària lexicalisada:

Peníscola

Ademús

Oliva

Monòver

Pero:

La Jana

L'Alcora

La Yesa

La Granja de la Costera

El Fondó dels Flares

Els Poblets

El Caire

L'Havana

La Meca

¹⁰ No és estrany que l'article de les comarques se veja escrit en majúscules en l'interior d'una frase: *Tenim una casa de camp en La Safor*. Esta costum s'ha d'evitar especialment quan el nom de la comarca o parage forma part d'un altre nom propi: *Albalat de la Ribera, Ares del Maestrat, Simat de la Vall d'Alto*.

Notem que en est últim cas, les contraccions *al, del, pel* no es donen davant del nom d'una localitat, pel motiu expressat (encara que en la cadena fònica l'elisió pugua arribar a produir-se a nivell oral):

Serà millor que anem a El Saler

L'ordenança ha segut aprovada per l'ajuntament d'Els Poblets

L'antiga carretera nacional passa per El Verger

- Els països, regions, illes, etc. no solen portar artícul:

Suècia

Escòcia

Baviera

Tabarca

No obstant, sí poden anar en artícul quan la denominació és en plural o composta:

els Estats Units

la República Dominicana

els Països Baixos

En la llengua antiga, per contra, era molt comú que els països, regions i inclús alguns continents s'introduïren en artícul: *la França, l'Alemanya, l'Àfrica*, etc.

Est us se manté, alternant en l'absència d'artícul, només en el nom de certs països, com ara *Argentina, Brasil, Canadà, Congo, China, Equador, Índia, Japó, Líban, Marroc, Perú, Uruguai...* els quals també solen nomenar-se *l'Argentina, el Brasil, el Canadà, el Congo, la China, l'Equador, l'Índia, el Japó, el Líban, el Marroc, el Perú, l'Uruguai...* Només en els pocs casos en que l'artícul forma part indivisible i no omissible del nom oficialment aprovat (com *El Salvador, La Rioja* i pocs més) este s'escriu en mayúscules.

Com en el cas dels noms de persona, els noms propis geogràfics porten artícul quan se'ls afigen complements restrictius o adjectius:

la València migeval

l'Alacant que yo coneguí

l'Àfrica subsahariana

la Rússia dels sars

12.4.2.4 La funció transpositora de l'artícul definit

Ademés de les funcions descrites, l'artícul definit *el/la/els/les* presenta una funció transpositora, puix té la propietat de substantivar qualsevol classe de paraula o de seqüència:

- Adjectiu: *el roïn, la simpàtica, els educats, les primeres*
- Verp: *el menjar be*
- Adverbi: *l'ahir, el demà*
- Preposició: *els pros i les contres*
- Conjunció: *Guarda't els peros per a una atra ocasió*
- Sintagma preposicional: *la de la porta d'enfront*
- Oració: *Me preocupa el que treballa tant.*

Esta funció és compartida en l'article neutre, si be en el cas de l'article definit ve determinada a sovint per l'elipsis d'un substantiu, mentres que la substantivació de l'article neutre és d'una altra naturalesa (vore apartat 12.5.2):

el (chiquet) roïn
la (poma) que tu vullgues
els (hòmens) que tu pensaves

Sobre l'ús de l'article davant de verps i oracions subordinades han de realitzar-se les observacions següents:

i. Davant d'infinitius, s'usa l'article definit si l'infinitiu està prèviament lexicalisat com a substantiu:

El saber no ocupa lloc
Els cantars més valencians són les albaides i el cant d'estil
El malestar de la gent era comprensible
Me preocupa molt qué nos depararà el pervindre

També és possible l'ús de l'article en infinitius no lexicalisats, especialment en verps d'aconteyiment, aparició o canvi d'estat, com ara *nàixer, caure, aplegar, entrar...*: *L'aplegar tart el salvà; El caure be és molt important en el bot de trampolí.*

L'article o un altre determinant resulta necessari quan l'infinitiu porta com a complement un sintagma preposicional que indica l'agent de l'acció: *El/Aquell gemecar del chiquet el posà nerviós; Escoltava alegrement el/eixe riure continu del seu amic.*

L'article també pot acompanyar les oracions subordinades substantives:

Me preocupa el que treballa tant.
*El que t'haja perdonat no vol dir que s'haja oblidat de l'assunt.*¹¹

ii. Si l'antecedent del relatiu se suprimeix mantenint l'article, l'oració subordinada se substantiva:

Podeu emportar-vos les que vullgau

El relatiu *qui*, no obstant, conté implícit en qualsevol cas l'antecedent (= "la persona que") i no precisa d'article:

Qui no vullga pols, que no vaja a l'era

¹¹ En conte de l'article és possible la fórmula *El fet (de) que* anteposta a l'oració subordinada: *El fet (de) que t'haja perdonat...* > *El (fet) que t'haja perdonat...* > *El que t'haja perdonat...* També és possible esta fórmula com a alternativa a l'article davant de l'infinitiu quan este conserva el valor verbal: *L'aplegar tart el salvà / El fet d'aplegar tart el salvà.*

El valor verbal d'una construcció d'infinitiu se reconeix pel fet de que admet l'alternança en l'infinitiu compost: *L'aplegar tart el salvà / L'haver aplegat tart el salvà.* En canvi, quan l'infinitiu va complementat per un adjectiu o per una oració de relatiu té valor nominal i la construcció alternativa en *El fet (de) que* no és possible: *L'horrible gemecar l'aborronà* (correcte) - **El fet d'horrible gemecar l'aborronà* (incorrecte).

En esta funció, el relatiu *qui* és equivalent a *el que / la que / els que / les que*, en les quals hi ha implícit un oyent o grup d'oyents. Estes fòrmules poden introduir un matís caracterisador de les persones que escolten a l'emissor:

Els que no es queixen ara, que callen per a sempre / Qui no es queixe ara...

La que s'ho sàpia, que responga / Qui s'ho sàpia

Encara que en la llengua antiga eren prou usuals, no són tan aconsellables expressions híbrides com *el qui / la qui / els qui / les qui* aplicades ad estos mateixos casos:

Els qui no es queixen ara...

La qui s'ho sàpia...

iii. En oracions subordinades adjectives, si el complement exigix preposició, el relatiu *que* la conserva. En estos casos, si el relatiu va acompanyat per les preposicions *a, de, en* i *per*, l'artícul pot mencionar-se o ometre's:

L'informe a que fa menció... / al que fa menció...

Els problemes a que nos hem referit... / als que nos hem referit...

L'assunt de que parlàvem fa un moment... / del que parlàvem fa un moment...

La data en que este decret entrà en vigor... / en la que este decret entrà en vigor...

L'arma en que es cometé el crim... / en la que es cometé el crim...

Els recursos econòmics en que conta per a sobreviure... / en els que conta per a sobreviure...

Les situacions difícils per que ha travessat... / per les que ha travessat...

El motiu per que vol tornar a València... / pel que vol tornar a València...

En estos casos és recomanable ometre l'artícul per economia del llenguatge i per ser una pràctica més acostada a la llengua clàssica, sempre que no obligue a redaccions forçades o malsonants. Tinga's en conte en este sentit que:

- En oracions explicatives –que van sempre entre comes– sempre s'utilisa artícul: *La manifestació, en la que participaren més de centmil persones, discorregué sense ningun incident* (i no **La manifestació, en que participaren...*).
- Si l'antecedent és humà, també s'utilisa l'artícul: *La dòna a la que ame* (o *La dòna a qui ame*; pero no **La dòna a que ame*).
- Si la subordinada és negativa, l'omissió de l'artícul sona forçada en ocasions: *La caiguda del preu de la taronja és una qüestió de la que no s'ha parlat* (i no **...una qüestió de que no s'ha parlat*).
- En oracions emfàtiques de relatiu és necessari també l'artícul: *En això és en lo que volia insistir* (i no **...en que volia insistir*).
- Si l'antecedent no és explícit (subordinades adjectives substantivades), l'artícul tampoc pot ometre's:

A la que et diguí, presta-li més atenció.

Triàrem als que s'ho mereixien

En lo que portes fet, no cal que treballes més.

Això devia resoldre's pels que tenien responsabilitat en la qüestió.

- Darrere de preposicions distintes a *a, de, en, per* (com ara *des de, entre, cap a, per a, sense, sobre...*), si bé en la llengua antiga es donaven també casos d'omissió, en la llengua actual s'utilisa sempre l'artícul:

L'examen per al que solicite una revisió és... (i no **L'examen per a que solicite...*)

València ha contat històricament en grans poetes, entre els que es troben... (i no **entre que es troben...*)

Notem que en totes les situacions anteriors (vore capítul 17), tant si s'utilisa artícul com si no s'utilisa, les construccions [*preposició (+ artícul) + que*] són intercanviables per la construcció [*preposició + artícul + qual/s*], a excepció de les oracions emfàtiques i dels casos en que l'antecedent no és explícit:

L'informe al qual fa referència... (en lloc de *L'informe a que / al que fa referència...*)

Les situacions per les quals ha travessat... (en lloc de *Les situacions per que / per les que ha travessat...*)

La dona a la qual ame... (en lloc de *La dona a qui / a la que ame...*)

És una qüestió de la qual no s'ha parlat (en lloc de *És una qüestió de la que no s'ha parlat*)

L'examen per al qual solicite... (en lloc de *L'examen per al que solicite...*)

No obstant, se tracta d'una construcció pròpia de registres formals, que no sol donar-se en situacions més informals d'ús de l'idioma.

12.4.2.5 La funció transpositora i pronominal de l'artícul indefinit

L'artícul indefinit *un/una/uns/unes* presenta també funcions substantivadores anàlogues a les del definit, en una distribució d'usos d'u i atre d'acort en les respectives funcions classificadora i identificativa ja descrites:

- Adjectiu: *un roïn, una inepta, uns tarroços, unes lleges*
- Verp: *un malestar, un pervindre*
- Adverbi: *un ahir, un demà*
- Preposició: *uns pros i unes contres*
- Conjunció: *no podràs posar ni un pero a la meua proposta*
- Sintagma preposicional: *una de l'atra classe*
- Oració: *uns que vingueren*

Ha d'advertir-se que la forma masculina singular *un* pren generalment la forma *u*¹² quan el núcleu del sintagma nominal no apareix. Este fenomen comprén també els casos en que *u/un* (i els seus derivats, com *vintiú/vintiun, huitantaú/huitantaun*) funcionen com a pronom indefinit o numeral, i els casos en que *u* apareix pospost al substantiu, en aposició (*És el número u*):¹³

L'anterior regla determina que ha d'usar-se la forma *u* (i derivats) i no *un* en les següents condicions:

¹² Se tracta d'un fenomen anàlec al que es produïx en les paraules *be/ben* (*ben fet / fer-ho be*) i *bo/bon* (*bon home / home bo*)

¹³ Esta regla és constant en el valencià escrit fins al sigle XX, i en l'oral fins als nostres dies en els parlants més purs, i deu conservar-se a pesar de l'influència recent del castellà i el català, que presenten en est aspecte uns usos distints al del valencià.

- Quan s'utilisa com a pronom indefinit, la forma és sempre *u*:

U ya no sap qué fer.

Terroristes i assessins, tot és u.

A cada u lo d'ell.

Cada u d'ells té una opinió diferent

d'u en u

u per u

l'u a l'atre / la u a l'atre¹⁴

u qualsevol

- Notem que en el cas de que s'introduïxca un sintagma preposicional o una oració, la forma és també *u*:

u de l'atra classe (i no *un de l'atra classe)

u d'ells (i no *un d'ells)

u de tants (i no *un de tants)

u que vingué (i no *un que vingué)

- Quan s'utilisa com a numeral, si actua com a pronom (i per tant, el núcleu nominal no apareix explícit), o si s'utilisa en aposició al substantiu, la forma és *u* (i derivats):

Hem de prendre el setantaú.

Escomence les vacances l'u de setembre.

Dos per u són dos.

L'u i dotze és l'estil de cant que més m'agrada.

El València Bàsquet ha guanyat norantaú a setantasset.

L'Elig guanya u a tres.

¿N'arriben u o dos?

U de cada cinc tornen.

U dels seus ajudants era albanés i els atres dos eren grecs.

Rebé tres tirs: u en la cama dreta i dos en l'esquerra.

Sempre ha volgut ser el número u.

Vixc en la porta vintiú.

¹⁴ Junt a l'expressió *l'u a l'atre* el valencià coneix també la variant *la u a l'atre* aplicada a dos elements masculins. Abdós formes són correctes. De fet, en la llengua clàssica era habitual el gènere femení de l'indefinit en les construccions recíproques i distributives: “*E lo duch de Sinopoli tenia la un cap de la ala, e lo duch de Pera tenia l'altre. E lo capita anava ades a la un cap, ades era al altre*” (*Tirant lo Blanch*, cap. 155).

Només s'utilisa *un* (i derivats) quan el numeral precedix al núcleu del sintagma nominal:

Ha complit trentaun anys.

Yo tinc un fill i dos filles.

- S'ha de distinguir, no obstant, el distint funcionament del *un* article indefinit i el *u* pronom:

En la pel·lícula ya han matat a un roïn pero encara en queda un atre. (article)

Té dos fills, u roïn i l'atre boníssim. (pronome)

- Notem també que quan s'usa el pronom *ne* en funció partitiva, l'article indefinit *un* queda desprovist del núcleu del sintagma nominal, el qual se sobreentén. Segons la regla general, s'ha d'utilitzar també *u*, d'acort en l'us del valencià clàssic i modern; si be a nivell dialectal pot haver vacilació entre *u* i *un*:

Dona-li'n u (preferible a *Dona-li'n un*)

A soles ne vullgué u (preferible a *A soles ne vullgué un*)

Yo en vaig vore u (preferible a *Yo en vaig vore un*)

Me'n queden dos de verts i u de roig (preferible a *Me'n queden dos de verts i un de roig*)

Be saps que n'ha enconrat u en lo jaç a on dorm el gos (*El Virgo de Viçanteta*, Josep Bernat i Baldoví)

...prengueren-ne u e donaren-lo al Capità (*Tirant lo Blanch*, Joanot Martorell)

12.5. L'ARTÍCUL NEUTRE

12.5.1. Caracterisació

La forma única de l'article neutre en valencià és *lo*, la qual és invariable, puix no forma contracció en les preposicions *a*, *de* o *per*, i tampoc s'apostrofa davant de vocal:

A lo comentat per Rafel, afigc una observació.

De lo que has portat, casi tot aprofita.

No havem pogut acabar per lo que ya saps.

Lo únic que vullc és eixir.

Lo estrany és que ningú protestà.

Actuarem segons lo establert en els estatuts.

Esta forma ha generat i continua generant certa controvèrsia entre els gramàtics; no sols en quant a la seua condició gramatical (article o pronom) o la seua caracterisació com a "neutre", sino també respecte a la "correcció" o "inorrecció" del seu us en el nostre idioma.¹⁵

¹⁵ Qualsevol valenciàparlant actual diferencia entre *el que passa*, *la que passa* i *lo que passa*. L'article neutre *lo*, ademés d'estar present en el nostre idioma des de temps antics, té un alt rendiment perque aporta uns matisos i sentits necessaris, que tot parlant competent en la llengua valenciana és capaç de distinguir. Ademés, l'existència d'un article *lo* específic per al neutre és coherent en uns altres aspectes del sistema llingüístic valencià, que també reconeix la categoria neutra en els pronoms personals (*ho*) i en els demostratius (*açò*, *això*, *allò*).

Condernar per motius extralingüístics est us absolutament generalisat de l'article *lo*, empobrix, despersonalisa i desestructura la gramàtica del nostre idioma, ademés d'introduir solucions artificioses que fomenten el dubte, el prejuí i l'inseguritat llingüística en el parlant natiu, i desgasten l'esforç d'aprenentatge dels nous parlants, en lloc de focalisar-lo en aspectes més bàsics i necessaris de la gramàtica.

Sol classificar-se com a artícul atenent a la seua funció transpositora substantiva davant d'adjectius (**Lo** estrany), participis de verps transitius (*M'aferme en lo dit; Tot lo estudiat fins ara no t'aprofitarà de res*), adverbis (**Lo** llunt que està), sintagmes preposicionals (*He resolt ya lo de les factures*), possessius, ordinals i certs indefinits (*Dona'm lo meu; Açò és lo primer i lo demás és secundari*) i oracions (*No entenc lo que diu*), propietat que és compartida per l'artícul definit.

La diferència entre l'artícul definit i el neutre en esta funció substantivadora és que mentres l'artícul definit denota referents discrets¹⁶ o concrets en uns límits definits, l'artícul neutre remet a referents no concrets, sense límits, lo que li otorga un valor general¹⁷:

lo roïn (tot allò que és roïn) / **el** roïn (l'objecte o individu roïn)

Note's que en la substantivació de complements nominals (adjectius, sintagmes preposicionals, oracions relatives...) per mig de l'artícul definit és possible sobreentendre o recuperar un núcleu substantiu del context verbal o discursiu (*M'agraden el coche roig i el [coche] blau; El [senyor] del bigot és son pare; La [chica] que porta la falda groga és la seua nóvia*), com s'ha explicat en 12.4.2.4, pero açò no és possible en la substantivació per mig de l'artícul neutre.

Distinguem tres funcions fonamentals de **lo**:

a) Individualisar una característica o aspecte general d'un objecte, concepte o entitat no humana:

*Lo bo de viure en Alacant és que la ciutat oferix tots els servicis.
Lo curiós del cas és que el felicitaren a pesar de la seua negligència.
Resumiren lo (més) destacat de la jornada.*

b) Resaltar emfàticament una propietat o qualitat concreta:

És sorprenent lo dura que és esta faena.

c) Indicar cantitat:

*No treballa lo suficient.
No estudia lo necessari.
Fa lo just per a aprovar.*

Encara que en valencià no existixen substantius de gènere neutre, tal calificatiu per a l'artícul ve donat per la seua correspondència directa en els demostratius neutres *açò*, *això* i *allò* (que, junt al pronom *ho*, són les úniques formes que presenten verdader gènere neutre en llengua valenciana):

¹⁶ Pot vore's Otheguy, R. , "A semantic analysis of the difference between *el/la* and *lo*", en M. Suñer (dir.), *Contemporary Studies in Romance Linguistics*, Washington, Georgetown U. P., pàgines 249 i 250.

¹⁷ En alguns casos de substantivació d'adjectius en valor colectiu, és indistint l'us de *lo* neutre o *el* definit: *lo absurd / l'absurd de la seua actuació*. Esta substantivació en valor generalisador fa que en casos concrets s'haja lexicalisat, usant-se en tal cas l'artícul definit: *M'agrada més el dolç que el salat. Ves sempre al recte i aplegaràs; El mal és que açò no té solució*.

Respecte a la substantivació de participis, en alguns casos eixa substantivació en valor generalisador també s'ha lexicalisat; usant-se, per tant, l'artícul definit: *el sembrat, el regat, el plogut, el banyat, el podrit*.

<i>Este / Eixe / Aquell que és menut</i>	>	<i>el menut</i>
<i>Esta / Eixa / Aquella que és menuda</i>	>	<i>la menuda</i>
<i>Açò / Això / Allò que és menut</i>	>	<i>lo menut</i>

<i>Porta el nou</i>	>	<i>Porta'l</i>
<i>Porta la nova</i>	>	<i>Porta-la</i>
<i>Porta lo nou</i>	>	<i>Porta-ho</i>

12.5.2. Usos de l'artícul neutre

Segons havem indicat anteriorment, l'artícul neutre *lo* apareix acompanyant a:

- Adjectius qualificatius: *lo gran, lo menut, lo vert, lo roig*.
- Alguns determinants: possessius (*lo meu*), ordinals (*lo primer*), i certs indefinits: *lo u, lo atre, lo demás*.
- Els relatius *qual* i *que*: *lo qual, lo que*.
- Determinats adverbis: *lo be, lo manco, lo suficientment...*
- Sintagmes preposicionals: *lo de sempre, lo de l'atre dia*.
- Participis de verps que admeten us transitiu: *lo netejat ahir*.

Per contra, no pot acompanyar mai a formes verbals personals, infinitius, gerundis, demostratius o numerals cardinals.

Darrere de l'artícul neutre, el gènere queda neutralitzat i es presenta en la forma no marcada del masculí singular:

No és lo mateix dir volta que vegada.

Busquem clients en atracció per lo diferent.

Sempre li agrada defendre lo seu.

Únicament en construccions emfàtiques l'adjectiu concorda en gènere i número en el subjecte:

Explica-li a Cento lo difícils que són eixos eixercicis.

Me sorprén lo arriscades que són les teues amigues.

Els diferents usos de l'artícul neutre *lo* en valencià es resumixen en la taula següent¹⁸:

¹⁸ En valencià clàssic era general l'artícul *lo* en funció neutra (*Tirant lo Blanch*: “¿*Qué és lo que voleu?*”, “*estant l'emperador en lo millor de son menjar*” “*car si la altesa vostra fa lo contrari*”, “*se abillaren lo millor que pogueren*” “*se n'havia a portar lo seu e lo de l'altre*”; *Spill*: “*Si lo contrari faran*”, “*que tot lo meu seria seu*”; *Vita Christi*: “*natura humana ha trobat lo que desijava*”, “*recordant lo que diu lo mateix propheta*”, “*li farà creure fermament tot lo contengut en la ley*”) coincidí formalment en l'artícul definit masculí singular (“*lo comte*”, “*lo rey*”...). Només ocasionalment, darrere de preposició acabada en vocal, el *lo* neutre se contraïa també en *l*: “*al més prest que poreu*” (*Tirant lo Blanch*); “*dar-vos-he resposta del que demanau*” (*Vita Christi*).

En el gradual desplaçament de les formes clàssiques *lo / los* de l'artícul definit per les innovadores *el / els*, se donà paralelment una restricció de la forma *lo* en la funció neutra. Una forma que, d'esta manera, se tornà invariable (inclús en contacte en vocal), i adoptà posteriorment certs usos addicionals no existents en la llengua clàssica, com ara l'emfàtic o el causal.

FUNCIÓ	CONSTRUCCIÓ	EIXEMPLE
Substantivador d'adjectius qualificatius	<i>lo + (adverbi) + adjectiu</i>	<i>lo bo de viure en Alacant</i> <i>lo curiós del cas</i> <i>lo (més) destacat</i> <i>lo dur que és el treball</i> <i>lo (políticament) correcte</i> <i>lo suficient</i> <i>lo necessari</i>
Substantivador de participis	<i>lo + participi</i>	<i>lo vist</i> <i>lo venut</i> <i>lo volgut</i> <i>lo ballat</i>
Substantivador de possessius	<i>lo + possessiu</i>	<i>lo nostre</i> <i>lo teu</i>
Demostratiu (substantivador de sintagmes preposicionals introduïts per <i>de</i> i oracions de relatiu introduïdes per <i>que</i>)	<i>lo de</i> <i>lo de que</i> <i>lo que</i>	<i>¿Sabies lo de Júlia i Miquel?</i> <i>No havia sentit lo de l'accident.</i> <i>És lo de sempre.</i> <i>Lo de que no vols anar és inacceptable.</i> <i>Lo que vols és impossible.</i> <i>Lo que has patit me pareix indignant.</i> <i>És just lo que demanava.</i>
Introduïdor d'una oració explicativa d'un fet ja enunciat	<i>lo + qual</i> <i>lo + que</i>	<i>Ha tornat a vindre, lo qual me desagrada molt.</i> <i>Ve somrient, lo que vol dir que ha aprovat.</i>
Comparatiu	<i>més / manco de lo + participi</i> <i>a lo + adjectiu / substantiu</i>	<i>És més llest de lo que t'imagines.</i> <i>Va pentinada a lo Dama d'Elig.</i>
Superlatiu	<i>lo més + adjectiu / lo millor / lo pijor</i>	<i>Torna lo més pronte possible / lo més pronte que pugues.</i> <i>Lo millor que podies fer.</i> <i>Lo pijor de tot</i>
Superlatiu absolut	<i>de lo més + adjectiu / adverbi</i>	<i>Nos ho passàrem de lo més be.</i> <i>És de lo millor que podràs trobar.</i>
Generalisador	<i>tot lo + adjectiu / determinant</i> <i>tot lo que + verp</i>	<i>tot lo meu</i> <i>tot lo necessari</i> <i>tot lo que vullgues</i>

Emfàtic	<p><i>lo + adjectiu variable en qualitats graduables o quantificables + que + verp</i></p> <p><i>lo + adverbi en qualitats graduables o quantificables + que + verp</i></p>	<p><i>lo gracioses que estan</i> <i>lo educat que és</i> <i>lo estirats que pareixen</i> <i>lo bonica que anava</i></p> <p><i>lo poc que em parla</i> <i>lo molt que ha treballat</i> <i>lo be que escrius</i></p>
Causal	<p><i>en lo que + verp</i></p> <p><i>en lo + adjectiu / adverbi + que + verp</i></p> <p><i>per lo + adjectiu + que + verp</i></p> <p><i>de lo + adjectiu variable + que + verp</i></p>	<p><i>en lo que havies treballat</i></p> <p><i>en lo antipàtic que és</i></p> <p><i>Li ha passat per lo imprudent que és.</i></p> <p><i>de lo trist que estava</i></p>
Locucions		<p><i>a lo gran</i> <i>a lo llarc</i> <i>a lo manco</i> <i>a lo millor</i> <i>a lo que es veu</i> <i>de lo contrari</i> <i>en lo referent a</i> <i>en lo successiu</i> <i>per lo regular</i> <i>per lo tant</i> <i>per lo vist</i> <i>per tot lo atre</i> <i>tot lo més</i></p>

12.6. ELS ARTÍCULS PERSONALS

En la llengua antiga els noms i els llinages de persona anaven a sovint acompanyats d'un artícul personal, el qual no tenia per qué denotar un especial tractament de respecte. Est us de l'artícul personal ha pervixcut en certs topònims:

Callosa d'En Sarrià

La Font d'En Carròs

Carrer de Na Jordana

Carrer d'En Llop

L'artícul personal, en la llengua actual, s'utilisa aplicat exclusivament a noms de pila (no a llinages) i només com a tractament de respecte, puix els noms propis s'usen generalment sense artícul, com s'ha dit en 12.4.2.3¹⁹.

L'artícul personal presenta les formes *En* davant de noms masculins escomençats per consonant, *Na* davant de noms femenins escomençats per vocal, i *N'* davant de noms escomençats per vocal:

*el rei **En** Pere*

***Na** Clàudia Morant, Bellea del Fòc d'Alacant*

***N'**Eusebi Ortí, alcalde d'Atzeneta del Maestrat*

***N'**Amàlia Sirvent, presidenta de l'associació de veïns d'Altabix*

¹⁹ Ademés d'este tractament de respecte, que és el generalisat en un nivell estàndart de l'idioma, s'utilisen també:

- *Don* i *Donya* (evolucionat de *Dona*), formes que antigament se reservaven a alts dignataris, especialment d'orige aragonés i castellà, i que en l'actualitat s'utilisen coloquialment com a sinònim de *el senyor* o *la senyora*: *Don Josep, Donya Ampar*.
- *So* (evolucionat de *senyor / senyora*), tractament popular otorgat a persones que mereixen especial respecte, sobretot en atenció a la seua edat o qualitats personals: *So Tomàs, So Vicenta*. A diferència de *En/Na/N'* i de *Don/Donya*, *So* ha d'anar introduït per l'artícul definit si no s'utilisa el vocatiu: *¡So Nelo, vinga ací!* Pero: *Diga-li al So Colau que no cal que vinga*.